

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 122 2001

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-19-7

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2002

hur dikterna strukturerats kring ”mytiska motiv, traditionella skönlitterära teman etc.” (s. 50), det vill säga kring vad Riffaterre (men inte Lundberg) kallar matriser och hypogram. När Lundberg förankrar dessa iakttagelser i analyser av rytmiska, ljudmässiga, grammatiska och syntaktiska mönster i dikterna framstår emellertid den diktanalytiska praktiken i högre grad som tämligen traditionell strukturanalys.

På den tematiska nivån placerar Lundberg med god behärskning av materialet genomgående in de analyserade dikterna i svenska sammanhang och europeiska traditioner. Som exempel kan avsnittet om Siwertz förhållande till den moderna storstaden, diskussionen av Lidmans bearbetning av upplevelsen av meningsförlust samt analysen av temat isolering och slutenhet hos Österling nämnas. Läsaren följer här tacksamt med på en nästan alltid fascinerande färd genom motivhistoriska, idéhistoriska och estetiska landskap som i sig är väl värda att vistas i, men som framför allt ständigt fördjupar vår förståelse av Siwertz, Österlings och Lidmans dikter.

Jag har här huvudsakligen uppehållit mig vid undersökningens många förtjänster, men ska också göra ett par försiktiga invändningar. Som redan har sagts utgår hela projektet ifrån uppfattningen att de undersökta dikterna bottnar i en intensiv och ambivalent modernitetsupplevelse. Mycket talar också för att så verkligen är fallet, men denna modernitetsupplevelse har efter läsningen av Lundbergs bok fortfarande ganska vaga kon-turer. Reaktionen på den förmodade upplösningen och relativiseringen av värden och mening avläses i diktanalyserna, men dessa får sällan eller aldrig någon konkret förankring i den sociala verklighet författarna levde i – de enstaka hänvisningar till biografiska faktorer som förekommer förändrar inte denna bild. Den kontextualisering som erbjuds är för det mesta komparativt litteraturhistorisk, ibland idéhistorisk. Det vore onekligen intressant att någon gång läsa en undersökning där modernitetsupplevelsen inte *bara* studeras genom sina litterära avtryck, utan på ett konkretare sätt knyts till samhällsutvecklingen, till exempel genom jämförelser med andra, icke-estetiska källor. Det ska genast sägas att denna invändning inte bara drabbar denna studie, utan i lika hög grad undersökningar som Per Thomas Andersens *Dekadanse i nordisk litteratur 1880–1900* (1992) och Claes Ahlunds *Medusas huvud. Dekadansens tematik i svensk sekelskiftesprosa* (1994).

Lundberg vill med sina strukturanalyser visa hur de undersökta dikterna framstår som en ”koherent värld”, där ”varje enskild komponent i texten framstår som en del i ett större nät av sinnrika korrespondenser och samband” – detta i enlighet med en anti-mimetisk estetik som inte längre finner det meningsfullt att ”medelst den äldre traditionens direkt utpekande formspråk gestalta mer eller mindre konkreta fenomen i den värld som

omger författaren” (s. 53). I de första analyserna känns nog resonemanget meningsfullt, men för varje gång det upprepas tenderar dess relevans att urholkas. Det blir till sist en smula poänglöst att så omsorgsfullt demonstrera att dikterna inte har tillkommit som försök att realistiskt gestalta en omgivande verklighet – denna egenskap delar ju den symbolistiska diktningen med en stor, för att inte säga dominerande del av all lyrik. Därmed inte sagt att de av Lundberg uppmärksammade korrespondenserna och sambanden inte skulle föreligga i de undersökta dikterna. Möjligen skulle man kunna hävda att de inte alltid är lika intressanta och meningsbärande.

Dessa invändningar till trots råder det inget tvivel om att *En evighet i rummets former* *guten* är ett mycket gediget forskningsbidrag som inte bara kastar ljus över en bortglömd del av vår litteraturhistoria, utan mycket väl kan tänkas få en betydelse också för de större linjerna i en framtida litteraturhistorieskrivning.

Claes Ahlund

Gudar på jorden. Festskrift till Lars Lönnroth. Red. Stina Hansson och Mats Malm. Stockholm/Stehag 2000.

Lars Lönnroth, den energiskt stridbare och polemiskt begåvade litteraturprofessorn i Göteborg, har under sin långa forskargärning visat sig påfallande mångsidig. Dock är ett område mer centralt än något annat: den norröna dikten. Vidare är det ytterligare ett fält som framstår som särskilt viktigt, då Lönnroths forskargärning skall bestämmas, nämligen hans ”nya och vetenskapligt omvälvande förhållningssätt till komplexet muntligt/skriftligt och till dikten scen som Lars Lönnroth introducerade redan på 1970-talet”, för att citera volymens spänstigt hållna förord. Bidragsgivarna (45 till antalet!) har i hög grad anknutit till dessa båda huvudområden, särskilt det förra, i sina egna bidrag, då tillsammans med texter ägnade äldre svensk litteratur, Bellman och romantiken, samt även modern litteratur och litteraturteori.

Den mäktiga volymen (602 sid.) inleds med en dikt av Lars Gustafsson, ”De smärre gudarna” och ett stycke hyllningsprosa av Thomas Bredsdorff, ”En mytisk figur ved navn Lars”. Sedan följer fem avdelningar, ”Gamla gudars värld”, ”Gudars efterliv”, ”Scen, syn, signelse”, ”Gud, Gudar och äldre svensk diktning” och ”Den gudomliga och gudlösa moderniteten”.

Med undantag av svensk historieforskningens verkliga nestor, Erik Lönnroth, och dennes ”Fru-berg och berg-fruar”, en trots sin korthet högst givande framställning av närmast ortnamnshistorisk karaktär, ägnas den första avdelningen helt det norröna fältet, i ett sammanhang dock i en komparativ kontext (norrönt-slaviskt). Det är

sammanlagt fråga om hela 15 bidrag och jag tycker nog att de inte bara kvantitativt utan även kvalitativt på det hela taget utgör volymens tyngst vägande parti, då tillsammans med några andra ur övriga avdelningar och som särskilt poängteras nedan.

I sin koncentrerade framställning, ”*Einheri and valkyrja, which is the sex of the hero in the North?*”, lyfter Régis Boyer fram ett av den norröna mytologins mest iögonenfallande särdrag: androgyniteten. För Dumézil-lärlingen Boyer utgör ursprunget den fertilitetsreligion som har Den Stora Gudinnan eller Modergudinnan som central gudom. Om vi får tro Boyer, var hon androgyn till sitt väsen och det skulle förklara det utrymme kvinnogestalterna får i mytologin och det androgyna krigaridealet, rubrikens *einheri* och *valkyrja*. Boyer utvecklar vidare sitt resonemang med exempel både från Eddan och från sagorna och förmår tämligen övertygande visa hur sagda androgynitet löper som en röd tråd genom denna norröna textvärld för att avspiegla den kvarlevande äldre fruktbarhetsmytologin, även när asatron med sin maskulina krigiskhet tar över. Dock är den inte så entydigt maskulin som den i förstone kan tyckas för en modern betraktare utan just androgyn. Ett bland flera exempel kunde just vara Lokis förvandling, inte till en hingst utan till ett sto. Även om Boyer ställvis, säkert främst p.g.a utrymmet, hårdrar och förenklar, fungerar hans bidrag, inte minst pedagogiskt.

Detsamma gäller i hög grad för Karl G. Johanssons korta men lödiga uppsats ”Urds brunn – en källa till förkristen religion i Norden?”, där han försöker tolka en notoriskt svårforcerad passage i *Voluspá*, stroferna 17–20. Han koncentrerar sig på nornornas roll och det centrala är därvidlag, att de fullbordar skapelsen av Ask och Embla, påbörjad av tre ”starke och älsklige asar”, och skänker dem lag, liv[slopp] och öde (f.ö. är alla de norröna orden för öde femininer enligt Boyer, ett nog så intressant faktum i sammanhanget). Johansson uppvisar en betydande filologisk och religionshistorisk precision som övertygar, men som inte låter sig diskuteras närmare och mer rättvisande i ett sammanhang som vårt. För var och en som är intresserad av *Voluspá*, inte minst för den som har att undervisa över detta norröna mästerverk, är Johanssons uppsats ett fynd.

”Urds brunn” avhandlas även i Jonna Louis-Jensens ”Kristus ved Urds kilde”, närmare bestämt då ett par rader ur en halvstrof i *Skáldskaparmál* tillskrivna en viss Eilíf Goðrúnarson, rader som fångslat en lång rad forskare p.g.a. deras blandning av kristet och hedniskt. Ställer man dessa båda uppsatser vid sidan av varandra exempelvis i ett akademiskt pedagogiskt sammanhang, framträder den norröna mytologin tydligt i all sin komplexitet.

Odin står i centrum i två bidrag, båda utomordentligt givande. Det första är ”Billing’s maer” av John

Lindow. Efter att först ha placerat textstället, *Hávamál* 96–102, och tentativt fastställt dess innebörd, Odins misslyckade strävan att förföra denna ”Billing’s maer, the maiden, girl, or perhaps even wife of an obscure Billingr” (57), fortsätter Lindow med att försöka fastställa innebörden av detta problematiska ord ”maer” med utgångspunkt i tidigare forskning. Lindow går ett steg längre i sin fascinerande identifikation av sagda ”maer” och dess kontextuella sammanhang och landar helt övertygande i slutsatsen, att hon måste vara en jättes dotter. Lindows förklaring till det faktum, att jättemön förvandlas till en hynda och att Odin då avstår från att lägga densamma känns helt plausibel. Saken gäller noga taget inte ett förbud mot tidelag utan gränsdragningen mellan gudar och jättar; de senare präglas ju av onaturlig fortplantning, exempelvis Ymers ben. Genom sitt skarpsinniga resonemang lyckas Lindow i mina ögon visa, att denna egendomliga Hávamálepisode ter sig kontextuellt rimlig i sitt mytologiska sammanhang.

Den andra på Odin fokuserade studien är Hermann Pálssons ”Odinic Echoes in *Gísla saga*”. Författaren uppmärksammar den längre av de båda versionerna av *Gísla Saga Súrsonar*, en text präglad av ”the inimical, disruptive spirit of Óðinn”, för att tala med Pálsson själv (100). De företeelser han tar upp till närmare granskning är bärsärkarna, *Grásiða*, ett magiskt svärd, det magiskt mystiska mordet på Vésteinn, följt av mordet på Þorgímr, även det via samma *banaspjót* (ett omsmide av *Grásiða*), rituellt begravning, *seiðr*, *disir* och en koppling till *Völuspá* 37 – nämligen det sätt på vilket huvudpersonerna/mördarna möter sitt öde. I mina ögon är Pálssons givande läsning ett av volymens främsta bidrag.

Även Stephen A. Mitchell ägnar sitt bidrag åt Eddamytologin och då närmare bestämt Freys budbärare Skírnir, då han i ”Skírnir’s other journey. The riddle of Gleipnir” behandlar ”Gleipnir”, den magiska boja med vilken Fenresulven fjättrades. Mitchells huvudsakliga strävan är att belysa sambandet mellan Gleipnirmytten och annan norrön gnomisk litteratur, där mytologiskt gestaltat kosmogoniskt stoff står att finna.

Tre bidragsgivare uppmärksammar en text som Lönnroth själv ägnat ansevärd vetenskaplig kraft: *Njáls saga*. Först ut är Jónas Kristjánsson med sin ”* Njáls saga”, där han diskuterar dels islänningasagens historicitet, dels koncentrerar sig på *Njála* som ett verk på gränsen mellan det historiska och det fiktiva. Författaren fokuserar sitt intresse först på hypotetiska källor, nämligen en genealogisk skrift oberoende av *Landnámabók*, en skrift om kristendomens införande på Island, *Kristniþáttur*, en gammal lagbok med fristatens lagar från vilka sagans juridiska formler härrör samt en förlorad **Brjáns saga*. Vidare positionerar han sig i förhållande till en gammal träta inom Njálaforskningen, nämligen huruvida sagan

går tillbaka på en äldre *Gunnars saga och en dito *Njals saga och stannar för att så är fallet.

Vésteinn Ólasson intresserar sig i sitt bidrag främst för tingets roll i sagan, "Topography and world view in *Njáls saga*. With special reference to the function of the Thing", och då för tingets heliga dimension, vilken spelar en uttalat strukturskapande roll i texten, inte minst då flera viktiga äktenskap – bl.a. då det ödesdigra mellan Gunnarr och Hallgerðr – bestäms på alltinget. Detsamma gäller efterspelet till branden på Bergsþorshváll. Ólassons uppsats utgör ett välkommet – och inte minst pedagogiskt välfungerande – bidrag till Njálalitteraturen.

I sin studie "Aere, politik- og litteratur", han själv använder ordet "essay", diskuterar Preben Meulengracht Sørensen William Ian Millers artikel "Justifying Skarphedinn" (1983) samt även i viss mån densammes *Blood-taking and Peacemaking. Feud, Law and Society in Saga Iceland* (1990). Meulengracht Sørensen är inte nöjd med den senares analys av fejden och dess roll i sagan, utan menar att den kommer till korta på metodisk grund, då Miller undervärderar sagans etiska dimension. Förklaringen är, att Miller är för mycket historiker och socialantropolog och för lite litteraturvetare. Detta är intressant i sig och Meulengracht Sørensen uppsats vinner ytterligare i värde, då vi *unterwegs* serveras en del goda iakttagelser kring centrala spörsmål i *Njála*.

Övriga norrönt anlagda bidrag, "The Death in the horse's skull. The interaction of Old Russian and Old Norse literary traditions" (Elena Melnikova), "Den fragmentariska enheten. Om orsakssammanhanget i *Örvar-Odds saga*" (Bergur Þorgeirsson), "Kring kungakronikan i *Hervararsaga*" (Henrik Jansson), "Strákligr líz mér Skíði. *Skíðaríma* as Icelandic carnival play?" (Sverrir Tómasson), "Women skalds and Norse Poetics" (Margaret Clunies Ross), har sitt givna intresse, men jag nöjer mig med det senast nämnda. Spontant uppfattar vi den norröna litteraturen som renodlat maskulin både i fråga om utövare och innehåll. I *Skáldskaparmál* nämner Snorri blott en kvinnlig poet, Jórunn *skáldmaer* (dvs "skaldamö" och det är henne, eller närmare bestämt hennes bitska poem "Sendibítr", Clunies Ross ägnar sin högintressanta studie. Hon ställer Jórunn mot skaldepoesins normer och understryker det originella i hennes text, främst då det klara ställningstagandet för fred och det intressanta faktum att Jórunn kritiserar både Hálfdan Svarti och Haraldr hárfágrí. Såvitt vi vet (Clunies Ross är nog med att betona det magra materialet) skiljer sig Jórunn från sina kvinnliga kollegor (de få som finns omnämnda i källorna) vilka i sina dikter tar parti för sina anförvanter i skilda konfliktsammanhang.

I den andra avdelningen, "Gudars efterliv", möter vi följande texter: "Fornnordisk mytologi och mentalitet. En Uppsaladissertation om "Eddorna" 1735 och konti-

nuiteten mellan göticism och nordisk renässans" (Lars Gustafsson, Uppsala), "Den mystiske Johnstone och hans isländska skugga. Nordisk kulturförmedling under 1780-talet" (Bo Ralph), "Paul-Henri Mallet and the critical reception of William Beckford's *Vathek* (1786)" (Dick Claésson), "Gudar drivne frá jorda. Om feiring av Trondheims 800-årsjubileum 1797, om 'Oluf Trygvesson' og samtidas oppfatningar av byens norrøne fortid" (Jan Ragnar Hagland), "Grymta månde grisarne. Den unge Almqvists projekt till ett homeriskt vikingaepos" (Bo Bennich-Björkman), "Asakvinnornas midsommarnattsbad. Anteckningar om en scen i C. J. L. Almqvists *Sviavigamal*" (Johan Almer), "Why do Americans say 'Family Sagas'?" (Theodore M. Andersson). Alla är på sitt vis givande, men som särskilt intressanta ser jag Gustafssons, Bennich-Björkmans och Almers bidrag.

Gustafssons uppsats är både disciplin- och idéhistorisk och fokuserar främst på vad han – och efter Mats Malm – välfunnet benämner "götisk mentalitetshistoria". Som speciellt värdefullt ser jag Gustafssons påpekande, att "[d]et lärda intresse för den fornnordiska litteraturen som i Sverige lever vidare från 1600-tal till 1700-tal dokumenteras bland annat i några akademiska dissertationer, detta ofta förbisedda material" (219). Den dissertation uppsatsförfattaren kommenterar är Olavus O. Nordings drapa vars omfång är lika blygsamt (54 sid) som dess titel imponant: *De Eddis islandicis, seu veterum septentrionalium mythologiis*, en väsentligen kompilorisk och föga självständig text som ser den norröna poesin främst som en källa till kunskap om religion och livsåskådning. För Gustafsson är Nordings lärdomsprov "en länk, låt vara i sig tämligen obetydlig, i en tradition som binder samman 1600-talets göticism med 1700-talets svärmeri för den nordiska forntiden" (223). Viktigt därvidlag är, som Gustafsson påpekar, att Nordings arbete pekar fram mot Olof von Dahlins skildring av forntiden.

I sin på solid akribi baserade Almqviststudie förmår Bo Bennich-Björkman, så vitt jag kan bedöma, helt övertygande teckna förhållandet mellan några i äldre Almqvistforskning otillräckligt uppmärksammade handskriftssidor och den tryckta text som under namnet *Sviavigamal* såg dagens ljus 1849 och som bekant handlar om asarnas "kolonisering" av Sverige. Uppsatsförfattaren beskriver detaljerat och skickligt manuskriptets innehåll, dateringsbekymren, samt förhållandet mellan planen på versesposet "Svea Vigamal" och det tryckta verket. Likaledes övertygar Bennich-Björkman, då han förklarar det tryckta verkets i förhållande till innehållet egendomliga titel (*Sviavigamal* = Sveas krigspoem) med att för Almqvist var 1849 års text blott upptakten till en stor helhet.

Även Johan Almer intresserar sig för den norrönt sväriske Almqvist men då närmare bestämt en speciel scen, "asakvinnornas nattliga bad" i *Sviavigamal* som

han gör till föremål för en utmärkt närläsning. I centrum placerar han förhållandet mellan vattnet och de olika kvinnogestalterna från urkvinnan Göa till vanakvinnan Freja och läser ut deras roller både på verkrealistisk och [fertilisers]mytisk nivå: "Genom kvinnor, kärlek och vatten blir nytt liv hela tiden till, liksom förutsättningarna för nya och bättre män och en ny värld" (294). Almers uppsats är i mina ögon ett av volymens mest givande bidrag.

Den tredje avdelningen bär titeln "Scen, syn, signelse" och är innehållsligt brokigare än de båda förra och innehåller följande bidrag: "Fjentlige guder". Hesiods tolkningar av Prometheus-historien" (Minna Skaft Jensen), "'Double scene' and 'mise en abyme' in Beowulfian narrative" (Joseph Harris), "Besvärjelsens magiska rytmer" (Eva Lilja), "Katastrofens ögonvittnen. Om samtidigheter i Fredmans epistel N:o 34, 'Ach, vad för en usel koja!'" (Eva Hættner Aurelius), "The naturalist hero. On perception in Thoreau's 'A Winter Walk'" (Henrik Gustafsson), "Den tredubbla scenen. Bengt Ahlfors' 'Ballad om den 9 maj 1945'" (Merete Mazzarella). Här finns således inte samma tematiska enhetlighet som tidigare i boken, dvs det norröna, utan här står i viss mån det sceniska (i avgjort vid bemärkelse) i centrum.

Det muntliga föredraget hör till det sceniskas mest framträdande särdrag och spelar därför huvudrollen för Skaft Jensen, då hon diskuterar Hesiodos *Theogoni* och *Verk och Dagar* för att visa hur två Hesiodos-rhapsoder begagnar sig av den muntliga traditionens flexibilitet för att ge en känd myt en kontextrelevant utformning.

Skaft Jensen hänvisar *en passant* till Lönnroths Njåla-forskning, medan Joseph Harris gör mer uttalat bruk av dennes dubbla scen i sin Beowulfstudie, då i förening med det berättartekniska begreppet *mise-en-abyme*. Harris resonemang är intressant, om än inte särskilt pedagogiskt klart, men han studie är inte alldeles lyckad vad rör dispositionen, då han ägnar gott och väl halva sitt utrymme till annat än Beowulfstudiet i snävare mening, nämligen mer generella berättartekniska spörsmål.

Eva Lilja är mer koncentrerad i sin studie över magisk besvärjelserytm. Hon utgår ifrån vad hon benämner "ljudspelet", dvs eufoniska strukturer. Väsentligen förklarar hon stilhistoria och psykologisk teoribildning för sin slutsats: "Dessa formelement ligger till grund för den kraft man uppfattade som magisk, men som vi idag vill hänföra till särdrag i kroppen och det undermedvetna".

I Eva Hættner Aurelius studie över "Fredmans ep. 34" möter vi ännu en utmärkt textanalys, i mina ögon en av volymens främsta. Hon intresserar sig för den tid som verkar bära upp dikten i strukturellt hänseende och där kronologin inte längre är linjär. Hennes lösning blir att diskutera huruvida händelserna i episteln följer på varandra, eller om de samtidigt. Detta får henne att

diskutera "två samtidigheter" (351), Fredmans samtidighet med händelserna och händelsernas samtidighet sinsemellan och även läsarens/åhörarens samtidighet med händelserna. Hon vänder sig till den klassiska retorikens begrepp *evidentia* för stöd, en manöver som fungerar väl. Hættner Aurelius finner att Fredmans skildring av branden direkt alluderar på Aeneas' skildring av Trojas brand, eventuellt då med parodiskt syfte. Hon stöder så vidare sitt resonemang utifrån *evidentia* med hjälp av språkliga kriterier genom att visa att "Fredman använder [...] flera av de medel som retoriken anbefallde för att kunna åstadkomma *evidentia*" (358).

I sin Thoreastudie uppmärksammar Henrik Gustafsson via en känslig närläsning av essän "A Winter Walk" transcendentalistens dialektiskt anlagda försök att åstadkomma en hybrid mellan naturvetenskap ("nature's immanence" (368) och transcendentalistisk ontologi.

I sin studie över den tredubbla scenen i en dikt av Bengt Ahlfors anknyter Mazzarella direkt till Lönnroths dubbla scen men inför en tredje. I sin metodiskt säkra text tecknar uppsatsförfattaren övertygande tiden runt verket och förmår fint visa den poetiska sprängkraften i den givna politiska sammanhanget (Finlands minst sagt delikata förhållande till Sovjetunionen). Här visar sig hennes begrepp "den tredubbla scenen" uttalat effektivt, inte minst när hon kommenterar reaktionerna på den kabaré där visan framfördes.

Den fjärde delen är mer enhetlig tematiskt sett i så måtto att gudavärlden (den antika och/eller norröna) eller den kristna Guden möter i fyra av de sex bidragen. Först ut är Beata Agrell med en Spegelstudie: "'Hoo kan wäl sljkt forstå?'. Undringar över Haquin Spegels Guds Werk och Hwila". Hon uppmärksammar "den speciella logik som dikten rör sig med i sammanvävningen av teologi, retorik och poetik" särskilt då "textens karaktär av konkret yttrande", "den tilltalsdimension som renodlas i Order" (385). Det är vida kategorier Agrell rör sig med, minst sagt, men hon är interpretativt mycket skicklig – det är omöjligt att i ett sammanhang som vårt göra henne rättvisa – och förmår övertygande visa det som hon satt sig före.

Lika säker på handen är – som väntat – Stina Hansson som i sin studie återvänder till Lucidor ännu en gång. Hansson visar övertygande "hur gudar och gudannamn fungerar i Lucidors diktning och på den typ av läsning som hans och samtidens poetiska metod både påkallade och förutsatte" (403). 1600-talsdiktningens repertoarestetik går inte endast tillbaka på det klassiska arvet utan innebär också krav på svenska *exempla* – ett resultat av tidens götiska strävanden. Hansson visar fint hur detta tar sig uttryck hos Lucidor: i själva verket är de gudar som vandrar på jorden i hans diktning de antika om än i svensk språkdräkt. Skälet är enkelt: den forn-

nordiska mytologin i egentlig bemärkelse ingick ännu inte i repertoaren.

Stefan Ekman ägnar sig i sin studie "Charon – färjkarl på generernas flod" åt Bellmans specifika bruk av sagda mytologiska gestalt. Det är funktionen Ekman vill åt, inte minst den poetisk-kontextuella, och han vill även undersöka, om det finns kopplingar till Vergilius och Dante. För Ekman finns det "två funktioner för Charon i Bellmans diktning: antingen som en enkel omskrivning för döden, alternativt dödens nära ankomst, eller som en del av den dubbelxponerade bild av mytologi som ligger över en för läsaren/åhöraren igenkännbar värld". Med hjälp av ett betydande antal dikter med hemvist inom olika delar av Bellmans produktion visar Ekman klart och överskådligt att hans modell håller.

I sin pregnanta studie "Kung Fjalar, tron, våldet och sexualiteten. Om Lars Stenbäck och J. L. Runebergs litterära dialog" intresserar sig Johan Wrede främst för de båda kombattanternas skiljaktiga uppfattning om sexualitetens plats i skapelsen inom det kristna trosbygget. Saken gällde främst den för Runeberg för "dess naturvidriga världsfrånvärdhet" så förhatliga pietismen. Wrede kommenterar initierat Stenbäck's "Scener ur ett sorgespel", där ett tidstypiskt norrönt utanverk *de facto* gestaltar en pietistisk dygde- och plikt-moral, Runebergs brevnovell, "Den gamle trädgårdsmästarens bref", Stenbäck's svar, samt *Kung Fjalar*, med dess hyllning till den idealiserade kvinnliga urkraften Oihonna.

I uppsatsen "Den benådade barndomen. Hur flickan blir författarinna i det tidiga 1800-talets självbiografi" beskriver Åsa Arping just det som undertiteln utsäger, dvs danandet av den skrivande kvinnan. Arping diskuterar i tur och ordning begreppet kvinnlig självbiografi, den romantiska synen på barnet som något unikt, romanhjältinnan som ideal, det intellektuella barnet, läraaktighet och läslusta, skrivandet som efterlängtat och som vardagligt äventyr, det dolda skrivandet och ungdomens tystnad. Arping beskriver mer än problematiserar men förmår ändå visa vilka problem varje ung kvinna med skrivarambitioner hade att konfrontera.

Fredrika Bremer är för närvarande högsta mode och ämnet för Birgitta Ahlmo-Nilssons bidrag till festskriften: "Fredrika Bremers första resebok". Även denna uppsats är [i god mening] deskriptiv och skildrar på ett intresseväckande vis, hur Bremers första bok växer fram. Som särskilt givande ser jag beskrivningen av Bremer som "alpoman" à la Rousseau och att författaren lyfter fram det faktum, att Bremer redan här förmår hantera såväl realistisk som romantisk kod.

Den femte och avslutande delen, "Den gudomliga och gudlösa moderniteten", ägnas dels lyrkanalys, dels litteraturteori och disciplinhistoriska spörsmål. I "Myto-

logisk parafras" intresserar sig Mats Jansson för ett ämne som festföremålet kommenterat beträffande Gunnar Ekelöfs "Höstsejd" (*Dedikation* 1934) med dess återanvändning av *Völuspá*, och undersöker hur den fornnordiska mytologin parafrastrats hos Karin Boye, Artur Lundkvist, Anders Österling och Karl Ragnar Gierow. Texterna är Boyes "Asar och Alfer" (*Gömda land* 1924), Lundkvists *Eldtema* (1939) med ett motto hämtat från J. G. Fraziers magistrala *The Golden Bough*, ett Håvamål-citat, Österlings "Rötmånad" (*Livets värde* 1940) och Gierows "Vid askens rötter" (1940). Såväl Boye som Lundkvist och Österling tar fasta på den fornnordiska mytens grundläggande innebörd av offer och pånyttfödelse. Detsamma gör Gierow men i betydligt större format. Jansson visar övertygande, hur Gierow åstadkommer "en konsekvent tillämpning en mytisk metod i eliotsk tappning; en kontinuerlig parallell mellan samtiden och det förflutna, en metod att kontrollera, ordna, ge form och innebörd åt en erfarenhet av den samtida verklighetens kaos och meningslöshet" (498).

Peter Luthersson intresserar sig i sin studie "Bertil Malmberg och den värld där Gud har dött. En skiss om 'modernism' och *modernism*" (en måhända alltför spetsfundig titel) för det besvärliga begreppet modernism och främst för huruvida Ingemar Algulins och Kjell Espmarks ("Stockholmsskolan", enligt Luthersson) bestämning och tillämpning av begreppet varit adekvat, främst då i fråga om just Malmberg och särskilt då för beskrivningen av hur det gick till, när traditionlisten blev modernist. Luthersson anknyter till Malmberg själv som betecknat sig som modernist, om man med modernism menar den uppsättning grepp som såg dagens ljus med Hölderlin, men inte som modernist i samtidsbemärkelse. Detta är väl inte alldeles klart, och det är nog dessvärre inte heller alltid Lutherssons resonemang. Fortsättningsvis ägnar sig Luthersson med betydande energi och ställvis framgång åt att polemisera mot "Stockholmsskolans" modernismuppfattning för att till sist landa i slutsatsen, att Malmberg är en modernist av samma snitt som Pound, Trakl, Benn, Tzara och Péret. Här blir det hela alltför svepande, vilket drar ner intrycket något. Till skillnad från merparten kollegor i volymen har Luthersson helt enkelt tagit på sig en för stor uppgift för ett så begränsat textutrymme.

I sitt bidrag "Erik Lindegrens Ikaros" kommenterar Sverker Göransson de båda versionerna av dikten som trycktes. Detta sker med hjälp av Michael Riffaterres metod och terminologi lanserad i *Semiotics of Poetry* (1978). I sin givande analys nöjer sig Göransson (som f.ö. med Erik Mesterton måste anses som landets ledande tillämpare av Riffaterre, se *Den orörliga lågan* (1990)) inte med rent textinterna aspekter utan drar även in genetiskt/komparativt stoff, vilken skänker studien ytterligare värde.

Niklas Schiöler intresserar sig för den anglikanske prästen/poeten R. S. Thomas i sitt bidrag ”The innocent marches of vocabulary’. R. S. Thomas och den meningsfulla tomheten”. Han visar framgångsrikt hur Thomas – som god mystiker, frestas man säga – tematiserar Guds frånavaro, inte som tomt intet utan som ”ett magnetiskt kraftfält som driver skapandet framåt, som föder en religiöst-estetisk besvärjelse: ett utfall, en bön, en tro”, som det heter med Schiölbers eleganta formulering (534).

I sitt bidrag uppmärksammar Tomas Forser ”Publicister, gudliga litteraturhistoriker och andra generalister”. Texten ägnas främst ”folkhemmets litteraturhistoria”, här då exemplifierat av Erik Hjalmar Linders välkända mastodontverk samt de våldsamma angrepp en ovanligt rabiat Sven Stolpe riktade mot dess ”moderiktiga naturalism”. Forser visar övertygande, att Stolpe, trots sina excesser tydligt visar både ideologikritikens styrka och problem. Forsers fortsatta framställning illustrerar lyckosamt den spänning som finns mellan den förment objektiva strävan att skriva litteraturhistoria som Linder representerar och Stolpes outrerat ideologikritiska hållning på absolut kristen värdegrund. Forsers mest intressanta poäng är för mig att han lyckas visa, att Stolpe – paradoxalt nog – hamnar i Schücks knä då han *de facto* vill ha samma totalitet och generaliserande perspektiv som en gång Schück, när Stolpe vill göra rättvisa åt en sådan kristen diktare som Arnold Norlind. Stolpe [av alla!] vill utvidga kanon, ett både intressant och – i varje fall för mig – överraskande kritikhistoriskt resultat.

Thomas Olsson ägnar sig i sitt bidrag åt festföreläsningens mest kända polemiska skrift och alluderar på densamma i uppsatsens titel: ”Litteraturforskningens dilemma – ännu en felläsning?” Olsson vänder sig främst mot en sak som när boken kom ut inte väckte någon uppmärksamhet, enligt Olsson troligen p.g.a. att man därvidlag generellt instämde med Lönnroth, och som enligt uppsatsförfattaren gör Lönnroths stridsskrift aktuell ännu idag: boskillnaden mellan litteratur*historia* och litteratur*kritik*. För Olsson är Lönnroths ståndpunkt lika orimlig idag som den var 1961. Särskilt är han ute efter Lönnroths dåvarande ståndpunkt ifråga om tolkning, nämligen att den inte hör hemma i ett strikt vetenskapligt sammanhang utan är en angelägenhet för kritiker. Detta accepterar inte Olsson: för honom kan litteraturkritiken var fullt lika vetenskaplig som någonsin litteraturvetenskapen: ”god litteraturkritik är alltid också god litteraturvetenskap” (558). Den relevanta distinktionen blir för honom istället en annan: relationen mellan kritik och vetenskap vilar på ett institutionellt förhållande, ett förhållande mellan olika delar av det litterära livet. Här positionerar sig Olsson inte blott mot Lönnroth utan, misstänker jag, mot majoriteten bland dagens svenska litteraturvetare.

Mats Malms uppsats bär den fyndiga men aningen missvisande titeln ”Gamla gudar och nya: retorik till semiotik”, då han noga taget ägnar sig åt *en* ny sådan, och då snarare på sin höjd en guru snarare än en gud, och då en som faktiskt inte fått särskilt många proselyter, särskilt inte i Sverige, Michael Riffaterre. Jag menar då Sverker Göransson och Erik Mesterton (jfr ovan), vilka är de enda som i större format prövat Riffaterres *approach* och då blott *Semiotics of Poetry*, inte exempelvis *La production de texte*, en väl så viktig men svårare text. Detta sagt, vill jag gärna lyfta fram Malms verkliga styrka i den här uppsatsen, hans klarhet och reda i sin genomgång av vissa centrala begrepp hos Riffaterre – ursprungligen stilforskare – och deras relation till den retoriska traditionen. Här fungerar verkligen framställningen, inte minst pedagogiskt. Malm visar också övertygande, att Riffaterres teori och metod i viss mån går tillbaka på pragmatisk retorik och att den utgör en slags förfinad *explication de texte*.

Johan Svedjedal, Sveriges ledande litteratursociolog, får så avsluta den vetenskapliga delen av festskriften med ett bidrag vars ämne är den nya textvärld som växt fram genom IT: ”Från hypertext till hyperverk”. Svedjedals korta uppsats fungerar främst – och utmärkt – som en spänstigt hållen första introduktion till ett fält för vilket nog merparten svenska litteraturvetare (inklusive undertecknad recensent) står mer eller mindre främmande. Emellertid är Svedjedals bidrag viktigt, då en hel del, och, får man anta, allt mer samtida textproduktion hör hemma inom ”cybertextens” värld, för att tala med Svedjedal, och Esbjörn Aarseth. Här står det skrivet i stjärnorna vilka de nya gudarna kan komma att bli.

Lars Lönnroth är att gratulera till en vacker hyllning för sin litteraturvetenskapliga gärning och vi övriga litteraturvetare till en ovanligt givande volym, alldeles särskilt då om vi är fascinerade av det norrröna stoffet i all dess komplexitet.

Ulf Malm

Ingrid Holmquist, *Salongens värld. Om text och kön i romantikens salongskultur*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion. Stockholm/Stehag 2000.

Jämfört med andra europeiska länder har Sverige haft en närmast rörande liten salongskultur. Då t.ex. Frankrike under 1600–1700-talen, eller Tyskland under romantiken, hade mängder av salonger, som fick stor betydelse inom den kulturella sfären, kan de svenska salongerna under samma tid räknas på ena handens fingrar. Intresset för den svenska salongskulturen har dock ökat väsentligt under de senaste åren. Inte minst bidrog